

**Helsingin yliopiston suomalaisen ja vertailevan kansanrunoutentutkimuksen professorinviran täyttäminen
v. 1949.**

Virittäjän toimitus on saanut käytettäväkseen v. 1948 haettavaksi julistetun Helsingin yliopiston suomalaisen ja vertailevan kansanrunoutentutkimuksen professorinviran hakijain pätevydestä annetut asiantuntijain (fil. tri Reidar Th. Christiansenin ja prof. Nils Lidin) lausunnot, jotka seuraavassa julkaistaan alkuperäisistä norjankielisistä asiakirjoista suomennettuina.

Fi. tri Reidar Th. Christiansenin lausunto.

Helsingin Yliopiston Historiallis-kielitieteelliselle Osastolle.

Pyydän ensiksi kunnioittavimmin kiittää kunniaista, jonka Helsingin Yliopisto on minulle osoittanut pyytäessään minulta lausuntoa haettavaksi julistetun suomalaisen ja vertailevan kansanrunoudentutkimuksen professorinviran hakijoista. Saan siis seuraavassa esittää molemmista hakijoista vaikutelmani.

Dosentti MARTTI HAAVIO on hakijoista vanhempi, ja hänen tuotantonsa, joka ulottuu vuodesta 1923 vuoteen 1948, käsittää tutkimuksia kysymyksessä olevan tieteenhaaran koko alalta. Ehkäpä voin parhaiten hahmotella vaikutelmani järjestämällä hänen teoksensa niihin kahteen ryhmään, jotka ovat ilmaistuna jo professuurin nimessä: erikoisesti suomalaisiin aiheisiin sekä niihin, joihin on otettu mukaan vierasta aineistoa suoden sille siinä huomattava sija. Yleisesti haluan tähdentää erityisenä ansiona sitä, että tohtori Haavio käsittää tärkeäksi tehtäväksi tutkia suomalaista perinnettä sen suhteessa naapurimaiden vastaaviin seikkoihin saadakseen selvityksi mahdolliset yhteydet, lainat ja vaikutukset. Tällainen asennoituminen on havaittavissa sekä hänen erikoisaiheiden käsittelyssään että hänen käsityksessään kansantietoudentutkimuksesta yleensä. Tässä voidaan viitata hänen erittäin valaisevaan yleiskatsaukseensa (»Suomen Kulttuurihistoria», 1933), hänen teokseensa »Kansanrunouden keruu ja tutkimus», ohjekirjaseensa »Tarinaopas» ym. Haluan tässä yhteydessä erikoisesti tähdentää hänen kirjoitustaan karttojen käytöstä kansantietoudentutkimuksen yhteydessä (1946). Kysymystä on paljon pohdittu ja kartografiasta on esitetty kaikkia mahdollisia käsityksiä, alkaen siitä, että kartat ovat ehdottomasti tärkein apukeino, aina nimenomaiseen epäilykseen, onko kartoista ylipäänsä mitään hyötyä, ainakaan tutkittaessa aiheita, joissa on useampia kuin yksi selkeä motiivi. Dosentti Haavion selonteko ja erikoisesti hänen mainitsemansa esimerkit ovat käsittääkseni kaikkein arvokkaimpia lisiä tähän keskusteluun.

Julkaisemalla useita niteitä »Suomen Kansan Vanhoja Runoja» dosentti Haavio on hankkinut ensikäden muistiinpanojen syvällisen tuntemuksen, niin että hänellä on aina helposti ja etsimättä käytettävissään laaja vertailuaineisto. Sen voi huomata hänen pitkästä suurempia ja pienempiä julkaisuja käsittävästä tutkimustensa sarjasta. Niistä saa sen vaikutelman, että tekijä on ensiksi ryhtynyt näitä aiheita käsittelemään kirjallisuudenhistoriantutkijana. Tähän suuntaan viittaavat hänen kirjoituksensa Brakelin Kalevala-näytelmästä sekä kansanrunoilija Korhosesta, ja huomaa tekijän erikoisen mielellään valitsevan lähtökohdakseen milloin minkin kirjallisen lähteen, kuten esimerkiksi paikallishistorialliset tohtorinväitöskirjat 1700-luvulta. Otaksuttavastikin tekijä on, tietoisesti tai tiedottomasti, etsinyt varmaa ajallista kiinnekohtaa.

Toinen aihepiiri, johon dosentti Haavio on tuntenut mielenkiintoa, ovat ne elävät ihmiset, jotka ovat olleet vanhan runonlaulun kannattajia, ja se elämänympäristö, jossa he ovat eläneet. Hänen lämminsydämisillä, eloisilla kuvauksillaan on sitäkin suurempi arvo, kun tuo elämänympäristö on myöhempinä aikoina osittain tuhoutunut. Hyvänä esimerkkinä hänen näiden ihmisten ymmärtämis- ja kuvaamiskyvyttään voidaan mainita hänen kuvauksensa Juljaana Pohjalaisesta sekä hänen kaunis kirjansa »Viimeiset runonlaulajat» (1943). Hänen puhtaasti tyyllillistä kykyään pystyy ehkä ainoastaan suomalainen täysin oikeudenmukaisesti arvostelemaan, mutta muutkin voivat varauksitta ihailia hänen selkeää, elävää esitystapaansa niin edellä maini-

tuissa kirjoissa kuin hänen Kaarle Krohnista, Oskar Kallaksesta, Uno Harvasta, Samuli Paulaharjusta ym. piirtämässään elämäkerrallisissa kuvauksissakin.

Kalevala-runoudesta tekijä on ottanut tutkittavakseen eräitä yksityisiä aiheita tai aihepiirejä. Erikoisen tärkeä on nähdäkseni hänen tutkimuksensa Ison tammen runosta, missä hän osoittaa sen yhteyden itäaasialaisten kuvitelmiin kanssa, yhteenkuuluvuuden, joka on paljon ilmeisempi kuin tavallinen rinnastus muinaisgermaanisen jumalaistaruston suureen maailmanpuuhun, missä yhteiset piirteet koskevat puhtaasti ulkonaisia seikkoja, eivät puun olemusta ja merkitystä. Tärkeältä tuntuu minusta myös pienehkö tutkielma v:lta 1934 — »Etzei Suomet sorkeinda», joitakin sattumalta Länsi-Suomessa säilyneitä runosäkeitä, joiden sekä Itä-Suomesta että Virosta tavattujen vertailukohtien yksityiskohtainen tutkimus tuo uusia lisäiä kansanrunojen synnyn sekä sen seikan ymmärtämiseen, miten suuri merkitys Varsinais-Suomella on ollut Suomen kulttuurikehityksessä; siinä kohdin se on täydennyksenä professori Harvan perustavanluonteiselle teokselle (1936).

Erikoistutkimuksia säelueteloiheen dosentti Haavio näyttää kuitenkin harrastaneen vähemmässä määrin, vaikka hän tuon tuostakin viittaa toisten vastaavanlaisiin tutkimuksiin tai itse suorittaa sellaisia esitöinä. Hän on ilmeisestikin enemmän kiinnostunut Kalevala-runouden taustaan ja syntyyn liittyvistä ongelmista. Eräin muutoksin ja rajoituksin hän yhtyy Kaarle Krohnin käsitykseen, jonka mukaan näiden runojen historiallisena taustana on viikinkiaika (vrt. *Der Character der finnischen Volksdichtung*). Hänen mielestään kuitenkin on näihin paljon suuremmassa määrin sekaantunut epähistoriallisia runo- ja vaellusmotiiveja, toiselta puolen hän otaksuu kuitenkin pohjana olevan historiallisen todellisuuden. Tästä hän on piirtänyt eloisan kuvan teoksessaan »Suomalaisen muinaisrunouden maailma», harvinaisen viehättävä ja valaiseva kirja, jossa on käytetty runsaasti erilaisia lähteitä. Se on kuvaus alkuperäisestä, aidosta suomalaisesta kulttuurista sellaisena kuin se ilmeni, ennen kuin se oli joutunut kokemaan sanottavasti voimakkaita ulkoapäin tulevia vaikutuksia, esitys, joka sietäisi toimittaa julkisuuteen yleisemmin tunnetulla kielellä.

Ylipäänsä on sanottava, että dosentti Haavion todistus idästä päin tulleesta vaikutuksesta on uusi ja arvokas oikaisu Kaarle Krohnin voimakkaaseen läntisten lairujen tähdentämiseen. Myös nämä ovat dosentti Haaviota askarruttaneet hänen vertailevassa »Sarajas — Jorsal» (1947) tutkimuksessaan, mutta kiinnostavampia ovat sellaiset tutkimukset kuin »Hiiden sepän kahlinta» (1938) ja »Orientalische Legenden und Mythen in Grenzkarelien und Aunus». Hän luo näissä uutta valoa tähän saakka verraten vähälle huomiolle jääneeseen suomalaisen kansanrunouden puoleen ja tekee havaintoja, jotka »jossakin määrin muuttavat vanhempia tuloksia» — hänen omat loppusanansa. Se erikoislaatuinen miljö, jota hän tässä on kuvailut, on omansa herättämään aivan erityistä mielenkiintoa. Siinä on luostareineen, pyhiinvaltajineen ja kulkijaimineen vanhempi leima kuin mitä ehkä missään muualla Euroopassa enää on tavattavissa. Useissa pienehköissä tutkielmissa tekijä on tutkinut tästä ajetusmaailmasta saatuja aiheita.

Näiden tutkimusten perusteella on kylliksi syytä todeta, että tekijällä on erityisen laajat tiedot sekä että hän on hyvin tarkoin perehtynyt alan ammattikirjallisuuteen. Tämä muuten ilmenee vieläkin selvemmin hänen tohtorinväitöskirjastaan (»Kettenmärchenstudien»), jonka aiheena on kaksi kansainvälistä »ketjusatua». Toinen on yhteydessä juutalaisten perinteellisen liturgian kanssa, ja sitä ovat tätä ennen käsitelleet eräät ketjusatujen tutkijat, joiden tuloksia tekijä mainitussa teoksessaan tarkastelee ja arvostelee. Hän osoittaa siinä, että hänellä on laaja, ei ainoastaan satu-

kirjallisuuden, vaan myös verrattomasti vaikeammin saavutettavissa olevan juutalaisen perimätiedon tuntemus, ja hän on pystynyt luomaan selkeän ja havainnollisen esityksen mahdollisimman monivivahteisesta aineistosta.

Käsitykseni mukaan dosentti Haavio on kuitenkin antanut kaikkein merkittävimmän tieteellisen panoksensa kansanomaisten *uskomusten* tutkimuksillaan. Monissa pienemmässä tutkielmisssa hän on antanut uusia todisteita oppineisuudestaan sekä yhdistely- ja vertailutaidostaan. Sellaisia tutkielmia on läävämädosta, tuulen nostattamisesta, liekkiöstä, lapsivainajista ja virtaavasta vedestä, revontulista, piiruista ja monista muista. Tärkein on kuitenkin hänen suuri teoksensa »Suomalaiset kodinhaltiat», mielestäni tekijän kaikkein merkittävin tutkimus ja monessa suhteessa perustavanluonteinen teos. Hän oli varhemmin hahmotellut käsityksensä pääpiirteittäin ruotsinmaalaisen G. Granbergin kirjan »Skogsrået» selostuksessaan, ja eräässä aikaisemmassa yhteydessä (Maal og Minne 1943) on allekirjoittaneella ollut tilaisuus yksityiskohtaisesti selostaa dosentti Haavion kirjaa tehdäkseen sen tunnetuksi pohjoismaiselle tutkimukselle.

Edellä esittämästäni käynee selvästi ilmi, että käsittääkseni dosentti Haavio, joka jo varhemmin on julistettu päteväksi tämän professorinviran hakijaksi ja asetettu siihen 3. ehdokassijalle, on viime aikoina yhä entisestäänkin lisännyt pätevyyyttään, eikä siinä kyllin, hän on osoittanut, että hänestä on tullut johtavia nimiä suomalaisen kansanrunouden tutkimuksen alalla.

Viran toinen hakija, tri VÄINÖ KAUKONEN, on huomattavasti nuorempi mies, ja hänellä on, niinkuin voi odottaakin, pienempi tuotanto, mikä kuitenkin on todistuksena tarmokkaasta tutkimustyöstä. Se on erittäin selväpiirteisesti keskittynyt erääseen erikoisaiheeseen, joka kylläkin on suomalaisen kansanrunouden tutkimuksen keskeisin, nimittäin Kalevala-runouteen. Hänen antamansa lisä näihin tutkimuksiin on ennen kaikkea hänen suuri teoksensa »Vanhan Kalevalan kokoonpano», joka käsitteää kaksi suurta nidettä. Teoksesta saa sen vaikutelman, että se on äärimmäisen huolellista erikoistyötä, joka ilmeisesti on vaatinut paljon sekä aikaa että tarmoa, vaikkapa hän onkin ollut onnellisemmassa asemassa kuin edeltäjänsä A. R. Niemi, joka suoritti tutkimuksen Lönnrotin teoksen kehityksestä varhaisemmalla asteella, koska toisinnot ovat nyt olemassa painettuina, jota vastoin Niemen täytyi ne etsiä esiin käsikirjoituksista. Ei-suomalaisen tuskin lienee mahdollista täysin arvioida kummankaan kirjoittajan tämän aineiston käyttöä yksityiskohdittain, niin että hänen täytyy tyytyä rakentamaan käsityksensä olennaisesti johdannon sekä toiseen osaan sisältyvän tiivistelmän varaan. Mutta tekijä on, sikäli kuin voin käsittää, antanut selkeän ja täsmällisen kuvan teoksen sommittelusta, esitöistä samoin kuin Lönnrotin omasta asenteesta aineistoonsa ja hänen suunnitelmistaan, ja käy selville, että tri Kaukosella on niin perusteellinen alkuperäiskäsikirjoitusten samoin kuin runojen tuntemus, että häntä voi huolehti sanoa täydelleen päteväksi oppaaksi tällä alalla.

Nyt johtunee itse asian luonteesta, että tekijän oma asennoituminen ja hänen mieliteensä ilmenevät vähemmän selvästi yhden yksityisen teoksen syntyä koskevassa esityksessä. Toisten, pienempien tutkielmien perusteella luulisi kuitenkin voivansa havaita, että tri Kaukosen käsityksen mukaan Kalevala-tutkimuksen tärkeimmät ongelmat ovat jossakin määrin toisella taholla kuin varhaisemmat tutkijat ovat käsitäneet. Tämä ei koske ainoastaan tuloksia, vaan myös lähtökohtaa ja koko asennoitumista.

Tekijää eivät ilmeisestikään tunnu kiinnostavan tämän runouden historialliset ainekset, ei liioin niiden arvo Suomen esihistorialle tai, jos niin haluaa sanoa, yksityisten runojen ja historiallisen todellisuuden keskinäinen suhde. Häntä askarruttaa pääasiassa yksityisten runoilijoiden ja runonlaulajien luomistyön yksilöllispsykologinen puoli. Pari pienekköä kirjoitusta: »Saksalaisten romantikkojen eeposkäsityksistä», »K. A. Gottlundin käsitys Vanhasta Kalevalasta», sekä »Kalevala Lönnrotin eepoksena» osoittavat hänen mielenkiintonsa suunnan. Viimeksimainitun tutkielmansa hän on ottanut suurempaan teokseen »Kalevala ja todellisuus» (1948), minkä on varustanut alaotsikolla, joka osoittaa hänen pyrkimyksensä olevan lähemmin määrittellä, mitä sellaiset sanat ja sanontatavat kuin *eepos*, *runo*, *muinaisruno* oikeastaan tavallisessa kielenkäytössä merkitsevät. Teokseensa hän on sovittanut moton, jonka sisällys mielestäni on harhaanjohtava ja joka ylimalkaan tarjoaa tutkimukselle varsin hedelmättömän lähtökohdan. Se osoittaa kuitenkin selvästi, mihin suuntaan hänen ajatustensa kulku käy, vaikkei sitä aina olekaan kovinkaan helppo seurata. Hän täsmentää määritelmäänsä siten, että ensinnäkin Vanha Kalevala, mutta sitten edelleen kaikki yksityisten runonlaulajienkin runot ovat yksilöllisiä runoluomuksia, jotka eivät olemukseltaan eroa esimerkiksi Juhani Ahon »Panusta» tai Runebergin »Kuningas Fjalarista», ja ettei näin ollen kansanrunojen yksityiskohtainen tutkimus voi koskaan viedä meitä sen pitemmälle kuin noiden runoilijoiden ajatusmaailmaan ja elämänympäristöön, ei koskaan historialliseen todellisuuteen. Jokainen tuollaisen todellisuuden konstruointiyritys muodostuu pelkäsi kuvitteluksi. Hänellä toistuu yhä uudelleen rinnastus »Kuningas Fjalariin», ja käsitykseni mukaan juuri tämä rinnastus voi täsmälleen osoittaa, että vaikka hänen väitteensä teoreettisesti olisikin kuinka hyökkäysten saavuttamattomissa tahansa, se pitää paikkansa ainoastaan tietyin varuksin. Runebergin lähde on tunnettu, niin että suhde siirtyy ajassa taaksepäin Ossianiin, jossa kirjallinen tai yksilöllinen kude on verrattomasti syvällisempi kuin Lönnrotin teoksessa, mutta jossa kuitenkin on aiheita ja aineksia perinteisestä, nimettömästä runoudesta, jolla on varmat, vuosisatoja taaksepäin ulottuvat yhteydet. Huolimatta kaikista muutoksista ja lisäyksistä ei Lönnrotilla ja suurilla runonlaulajilla liene lainkaan olennaista eroa, ja vaikkei päästäisikään pitemmälle taaksepäin kuin heidän käsikirjoituksissa edustettuna olevaan osuuteensa — ja onhan kiistämätön tosiasia, ettei tiedetä, mitkä runot on laulanut Arhippa Perttusen isä Iivana —, ei kuitenkaan päästä mihinkään siitä, että näissä runoissa on kunkin mieskohtaisen panoksen rinnalla olemassa aiheiden ja tapahtumien yhteys, vaikkei ehkä aina rakenteellista yhteyttä. Ja tämä tosiaan tarjoaa kiinnekohtia ja oikeuden katsoa, että on olemassa historiallisesti kannattava jatkuvuus, joka voi luoda yhteyden historialliseen todellisuuteen.

Monessakin suhteessa tekijän voi myöntää olevan oikeassa, kuten hänen moneen heikosti perusteltuun tulkintayritykseen — »toiveajatteluihin», niinkuin hän niitä nimittelee — kohdistuvassa arvostelussaan, ja sekin pitänee paikkansa, että se »perusmuoto», joka useinkin keinotekoisesti rakennetaan ja jota sitten käytetään edelleen tutkimusten normina, hyvinkin usein on pelkkä olettaus. Mutta en sittenkään voi käsittää, että tri Kaukonen olisi kyennyt missään suhteessa riistämään Kalevalarunouden historiallis-kirjalliselta tutkimukselta sen arvoa historiallisen todellisuuden heijastajana. Samalla saa myös sen vaikutelman, että näiden peruskäsitysten täsmällisessä määrittelyssä on liian suuri sananvalta teoreettisella kaavamaisella esteetikalla.

Siitä huolimatta, että annan täyden tunnustuksen sille suurelle ja arvokkaalle lisälle, jonka tri Kaukonen on suurella teoksellaan antanut Kalevalan tutkimukselle, en voi kuitenkaan pitää häntä pätevänä suomalaisen ja vertailevan kansanrunouden-tutkimuksen professorinvirkaan. Hänen tutkimuksensa eivät missään suhteessa osoita perehtymystä kansainväliseen, eivät edes skandinaaviseen tutkimukseen; yksinpä pieni tutkielma »Maarian vakainen vaippa» perustuu yksinomaan suomalaiseen ainekseen.

REIDAR TH. CHRISTIANSEN.